

JUNGTIES SAKINIAI

Jungties konstrukcijos sąvoka taikoma sakinio struktūroms, kuriose pagrindinę predikaciją reiškia būdvardis arba daiktavardis, o veiksmažodis — jungtis — atlieka gramatinę, konkrečiai — sintaksinę ir morfosintaksinę funkciją: ji ne tik — kaip veiksmažodis — užima centrinę sakinio poziciją, bet taip pat perteikia gramatinius asmens ir skaičiaus, laiko ir nuosakos požymius. Jungties konstrukcijose vartojamus būdvardžius ir daiktavardžius vadinsime **predikatyvais**. Reikia pabrėžti, kad „predikatas“ yra semantinė sąvoka, o predikatyvas — sintaksinė: tai viena iš gramatinių funkcijų šalia subjekto, objekto ir pan. Svarbiausia jungtis tai veiksmažodis *būti*, tačiau jungties funkcija tėra viena iš kelių veiksmažodžio *būti* funkcijų:

Medžių lapai dar buvo gyvi ir žali, tačiau jau skleidė artimos savo pražūties aromatą.

Ričardas Gavelis, 1997, DLKT

Deja, mes esame Šiaurės tauta ir gyvename šalyje, kur mažai saulės, ilgos žiemos ir permainingas klimatas.

Filomena Taunytė, 2006, DLKT

Visos jungties *būti* esamojo laiko formos turi variantą — nulinę jungtį:

Nepalaidosi visų. — Kodėl? — Todėl, kad tu jau per senas.

Saulius Tomas Kondrotas, 1996, DLKT

Be pagrindinės jungties — *būti* — toliau aptarsime ingresyvines jungtis, kurios taip pat atlieka gramatinę funkciją ir nuo statinės jungties *būti* skiriasi leksinio veiklo požymiais.

Semantiškai galima išskirti kelis jungties sakinių tipus. **Askriptyviniai** jungties sakiniai priskiria subjekto reiškiamą asmenį, daiktą arba sąvoką tam tikrai kategorijai pagal būdvardžio arba daiktavardžio reiškiamą požymį; jeigu predikatyvu eina daiktavardis, jis būna semantiškai neapibrėžtas.

Batai, palyginti su parduodamais Lietuvoje, yra gana brangūs.

Gabrielė Gailiūtė, 2006, DLKT

Tiesa, menininkai keisti žmonės, iš jų galima laukti visokių netikėtumų [...]

Juozas Keliuotis, 1997, DLKT

Ekvatyvinės jungties sakiniai nusako, kad du atskiri pavadinimai arba aprašomieji apibūdinimai turi tą patį diskurso referentą. Predikatyvas tokioje konstrukcijoje būna semantiškai apibrėžtas ir dažnai turi šio statuso gramatinius žymiklius (pvz., apibrėžiamąją būdvardžio formą):

Dar būdama visai mažytė kartą pamačiau Salvadoro Dali paveikslą ir nors tas meno kūrinys buvo už mano supratimo ribų, jis man padarė tokį įspūdį, kad Dali iki šiol yra mano mėgstamiausias dailininkas.

Akvilė Zavišaitė, 1997, DLKT

Trečias jungties konstrukcijų potipis tai specifikaciniai jungties sakiniai. Juose prieš jungtį *būti* eina tam tikro situacinio vaidmens apibūdinimas, kuris įveda kintamąjį, o po jungties einantis vardažodis tikslina šio kintamojo reikšmę.

Taip sužinota, kad pirmasis olimpinis žaidynių laimėtojas buvo virėjas Korebas, greičiausiai nubėgęs 1 stadiją — 192 m 27 cm nuotolį.

Henrikas Šadžius, 1996, DLKT

Nelengva nustatyti, kuris vardažodis specifikuojame konstrukcijoje yra subjektas. Didžiausia tikimybė, kad tai po jungties einanti sakinio dalis; j tai nurodo derinimas asmeniu, skaičiumi ir pan.

Ar prisimeni sprogimus girioje, kai dviratininkas pravažiuodavo? Tas dviratininkas buvau aš!

Petras Dirgėla, 1994, DLKT

Tačiau derinimo liudijimas nėra vienareikšmiškas; kai kuriais atvejais galima rasti derinimą su prieš jungtį einančiu vardažodžiu:

Todėl kankinystės priežastis buvusi ne krikščionių persekiojimas apskritai, bet trijų jaunų vyriškių nenoras taikytis su išoriniais Algirdo dvaro reikalavimais.

Darius Baronas, 2000, DLKT

Šis derinimo svyravimas veikiausiai atspindi faktą, kad po jungties einantis argumentas yra neprototipinis subjektas: jis turi ne teminį, o reminį statusą. Derinimas, matyt, šiek tiek jautrus informacinei struktūrai.

Pagaliau išskirsime ketvirtą jungties sakinių tipą, kuriam būdinga tai, ką galėtume pavadinti reliacine jungtimi. Šiuose sakiniuose nusakomas erdvinis, priežastinis ir pan. subjekto santykis su kitu diskurso dalyviu, tačiau šis santykis tiksliau apibūdinamas prielinksniu arba daiktavardžio linksniu. Turime omenyje tokias konstrukcijas kaip

Namie pusrytis jau buvo ant stalo, tik dar lūkuriavo jo sugrįžtant.

Jurgis Jankus, 1997, DLKT

Tad štai eilėraštis yra apie gegužę, ir todėl jam reikia gegužės muzikos.

Birutė Pūkelevičiūtė, 2003, DLKT

Antras priekaištas buvo dėl asmenybės koncepcijos.

Vitas Areška, 2007, DLKT

Mokslininkas buvo sode beveik iki pat vakaro.

Antanas Kubilius, 2003, DLKT

Pirmame iš šių sakinių erdvinį santykį apibūdina prielinksnis *ant*; kaip ir kitais atvejais, jungties funkcija iš esmės yra gramatinė. Tad sakinio predikatas, griežtai imant, yra „būti ant“, o jo argumentas yra „stalas“. Sintaksinė skaida čia nesutampa su semantine: pagrindinė predikacija gali būti išreikšta net ne atskiru žodžiu, o linksnio formoje (pvz., konstrukcijoje *mokslininkas buvo sode* — vietininko žymiklyje).

Konstrukcijos su reliacine jungtimi yra giminingos askriptyvinėms jungties konstrukcijoms (plg. *stalas yra iš medžio* : *stalas yra medinis*), bet jos nedalyvauja aspektinėse ir kauzatyvinėse alternacijose, kuriose dalyvauja askriptyvinės jungties konstrukcijos:

buvo laimingas

buvo ant stalo

tapo laimingas

**tapo ant stalo*

padarė jį laimingą

**padarė knygą ant stalo*

Jungtims priskiriame ir ingresyvinius — būsenos pakitimą žyminčius — veiksmazodžius *tapti, virsti, pasidaryti*:

Vanduo pasidarė pilkšvas, drumzlinas, ir jo paviršiuje sproginėjo oro burbuliukai.

Jurgis Buitkus, 2008, DLKT

Ir šiuos atveju jungties funkcija yra gramatinė, bet čia prie sintaksinės funkcijos prisideda veikslo reikšmė. Šios ingresyvinės jungtys sudaro priešpriešas su atitinkamais kauzatyviniais veiksmazodžiais *(pa)daryti, (pa)versti*, kurie aptariami antrinių predikatyvų skyriuje.

Morfosintaksinis predikatyvų žymėjimas

Jungties konstrukcijoje su *būti* paprastai ir subjektas, ir predikatyvas žymimi vardininko linksniu. Predikatinio daiktavardžio žymėjimas įnagininku, gana retas, yra susijęs su situacijomis, kai asmuo laikinai atlieka tam tikrą funkciją:

Mano senelio pusbrolis Karolis Paškevičius kažkuriame dvare buvo sodininku.

Antanas Poška, 2003, DLKT

Lyginant su statine jungtimi *būti*, ingresyvinėms jungtis būdingas stipresnis polinkis žymėti pradikatinį vardažodį įnagininku; šis polinkis pasireiškia ypač predikatinių daiktavardžių atveju, o būdvardžius liečia mažiau:

Staiga jo akys susiaurėjo, veidas surimtėjo, tapo griežtas, beveik rūstus.

Robertas Kundrotas, Algimantas Lyva, 2002, DLKT

Susikirto interesai – buvę bičiuliai tapo priešais.

Filomena Taunytė, 2006, DLKT

Tačiau pasireiškia ir individualių leksinių skirtumų: su *virsti*, atrodo, dažnai eina būdvardžio įnagininkas:

Sniegas saloje iš tamsiai drumsto palengva virto skaisčiai mėlynui.

Donaldas Kajokas, 2007, DLKT

Predikatinių žodžių žymėjimas įnagininku yra susijęs su įvairių situacinio nestabilumo formų kodavimu: be laikinos arba nepagrindinės subjekto būsenos jis dar koduoja būsenos pakitimą, todėl jis dažniau vartojamas su ingresyvinėmis jungtimis. Grynai gramatiškai motyvuotas yra įnagininko vartojimas asmens įvardžių ir sangrąžos įvardžio atveju:

Sapnuoti namai jaukūs, juose gali būti savimi, jausti ir matyti, niekur neskubėti.

Genovaitė Bončkutė, 2007, DLKT